

Mäntään tehtaan kaavamuutosluonnoksesta saadut, tiilipiippua koskevat lausunnon osat

Pirkanmaan ELY-keskus

Kulttuuriympäristö

Suunnittelualueen keskeisenä osana on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö, Mäntän tehtaas ja yhdyskunta (RKY). Kaupungin ja tehtaas tärkeiksi maamerkeiksi on RKY-kuvauksessa tunnistettu vanha pirtutehdas (spriitehdas) sekä höyryvoimalaitos. Kaavan laatimisen tueksi on laadittu kaksi selvitystä alueen arvoista: *Mäntän tehdasalue - Rakennusinventointi 2021 (Antikainen)* sekä *Selvitys höyryvoimalaitoksen piipun näkymisestä ja merkityksestä kaupunkikuvassa (FCG, 2023)*. ELY-keskus pitää rakennetun kulttuuriympäristön osalta selvityksiä riittävinä.

Selvityksissä todetaan kiistatta alueella sijaitsevan rakennetun kulttuuriympäristön arvot ja erityistä huomiota on kiinnitetty vanhan höyrylaitoksen piipun merkitykseen. RKY-alueeseen kuuluvalla osalla on osoitettu s-1 merkintä: "Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Alueen suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä on edistettävä kulttuuriympäristön arvojen säilymistä. Alueen käyttö ja rakentaminen tulee sopeuttaa alueen kulttuuriperintöön ja ominaislaatuun. Museoviranomaiselle tulee varata tilaisuus lausunnon antamiseen ennen suojelukohteita koskevien merkittävien lupahakemusten ratkaisemista". ELY-keskus näkee, että määräystä tulisi muotoilla suuntaan, joka säilyttää kulttuuriympäristön arvot edistämisen sijaan.

Kaavaluonnoksessa piipulle ei ole esitetty suojelumerkintää. ELY-keskus pitää hyvin valitettavana piipun suojelematta jättämistä, mutta tutkimuksien perusteella sen kunnan vuoksi ELY-keskus näkee suojelumerkinnän poisjättämisen mahdollisena. ELY-keskus kuitenkin näkee, että muun RKY-alueen suojelutason heikentäminen ei ole tarkoituksenmukaista. Erityisesti ELY-keskus haluaa nostaa esille spriitehtaan suojelumerkinnän. ELY-keskus pitää spriitehtaalle osoitettua suojelumerkintää ristiriitaisena, sillä se esittää rakennukselle suojelua, mutta mahdollistaa kuitenkin rakennuksen purkamisen tietyin ehdoin. ELY-keskus näkee, että suojelumerkinnän tulisi yksiselitteisesti turvata rakennuksen säilyminen. ELY-keskus esittää myös, että suojelumääräyksen esittämistä tutkittaisiin rakennetun ympäristön selvityksessä esille nostetuille 1950-luvun höyryvoimalaitokselle, paperitehtaan siipirakennuksille ja Koskitalolle.

Pirkanmaan maakuntamuseo

Rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema

Mäntän tehdasalueen kulttuurihistorialliset ja kaupunkikuvalliset arvot on tunnistettu ensimmäisen kerran jo 1970-luvulla seutukaavaa varten laaditussa selvityksessä *Tampereen seutukaava-alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja kohteet, inventointi 1973-1976* (Tampereen Seutukaavaliitto, 1977). Valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön status tehdasalueella on ollut vuodesta 1993 lähtien, jolloin laadittiin Museoviraston toimesta ensimmäinen RKY-inventointi. Status säilyi kun RKY-inventointi vuonna 2009 päivitettiin. *Mäntän tehtaas ja yhdyskunta* -nimisen arvoalueen kuvauksessa tehdasalueelta mainitaan erikseen paperitehtaan ja entisen sulfiittiselutehtaan vanhimmat 1800-luvun lopun ja 1920- ja 1930-luvun tuotantolaitokset. Erityisen merkittäviksi maamerkeiksi mainitaan vanha pirtutehdas (spriitehdas) ja höyryvoimalaitos.

Tehdasalue ja sen rakennuskanta on huomioitu myös lukuisissa muissa aluetta koskevissa rakennetun ympäristön selvityksissä 1990-2010-luvuilla. Osayleiskaavan ja asemakaavan muutoksia varten on laadittu aiempien selvitysten tietoja päivittävä selvitys *Mäntän tehdasalue - Rakennusinventointi 2021* (Antikainen) sekä erityisesti korkeimman tehtaanpiipun maisemallisiin ja kaupunkikuvallisiin arvoihin pureutuva *Selvitys höyryvoimalaitoksen piipun näkymisestä ja merkityksestä kaupunkikuvassa*

(FCG, 2023). Pirkanmaan maakuntamuseo katsoo, että rakennetun ympäristön ja maiseman osalta selvitykset ovat asemakaavan laadinnalle riittävät.

Suunnittelualue ja hankkeen tavoitteet ovat säilyneet kaavamuutosprosessien aikana pääosin samoina. Asemakaavaluonnos osoittaa valtaosan suunnittelualueesta teollisuus- ja varistorakennusten korttelialueeksi (T), jolle on osoitettu rakennusoikeutta tehokkuusluvun $e=0,30$ mukaan (kerrosalan suhde tontin pinta-alaan).

Kaavaluonnoksessa *Mäntän tehtaat ja yhdyskunta* -nimiseen RKY-alueeseen kuuluvalla osalla on osoitettu s-1-merkintä, jota koskeva kaavamääräys kuuluu: *"Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Alueen suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä on edistettävä kulttuuriympäristön arvojen säilymistä. Alueen käyttö ja rakentaminen tulee sopeuttaa alueen kulttuuriperintöön ja ominaislaatuun. Museoviranomaiselle tulee varata tilaisuus lausunnon antamiseen ennen suojelukohteita koskevien merkittävien lupahakemusten ratkaisemista."* Pirkanmaan maakuntamuseo suosittelee edellä mainitun merkinnän sijaan käytettäväksi Katja-asetuksen (311/2024) mukaista RKY-alueiden aluerajausmerkintää. Määräystä tulisi lisäksi muotoilla siten, että arvojen säilymisen edistämisen sijaan edellytetään yksiselitteisesti arvojen säilyttämistä.

Maisemallisesti ja teollisuushistoriallisesti erittäin merkittävälle höyryvoimalaitoksen piipulle (2) ei ole osoitettu suojelumerkintää, joten kaava mahdollistaa sen purkamisen. Sama tilanne on 1950-luvun höyryvoimalaitoksen (7), paperitehtaan 1940- ja 1950-lukujen taitteen siipirakennusten (8) ja Koskitalon (9) osalla.

Pirkanmaan maakuntamuseo katsoo, että vaikka tiilimuuratun yli 100 m korkean piipun teollisuushistorialliset ja maisemalliset arvot ovat erittäin merkittävät, on sitä koskeva kaavaratkaisu hyväksyttävissä. Piippu on vuodesta 2017 lähtien ollut käyttämättömänä, sen kunto on heikko ja viereen rakennetun uuden piipun aiheuttama kosteus- ja jäärasite sekä onnettomuuden uhka ovat ilmeisiä. Suojelematta jättämisestä ja purkamisesta johtuva merkittävä arvojen menetys tulee tuoda selkeästi esiin hankkeen vaikutusten arvioinnissa.

Pirkanmaan liitto

Pirkanmaan liitto on tutustunut Mäntän tehtaan asemakaavan muutoksen luonnokseen sekä osallistunut asemakaavan rinnalla laaditun tehtaan alueen yleiskaavan kaavoitusprosessiin lausuntomenettelyyn ja viranomaisyhteistyön myötä. Pirkanmaan liitto pitää tärkeänä Mäntän paperitehtaan alueen maankäytön suunnittelutilanteen selkeyttämistä vuorovaikutteisen kaavaprosessiin tukeutuen. Liitto katsoo, että asemakaavan laatimisen keskeinen tavoite valtakunnallisesti merkittävän rakennetun ympäristön arvojen ja suojelutarpeiden ratkaisemisesta on yhteneväinen maakuntakaavan tavoitteiden kanssa.

Asemakaavan laatimisen yhtenä tavoitteena on ollut saada ratkaistua tehtaan höyryvoimalaitoksen huonokuntoisen savupiipun suojelukysymys. Pirkanmaan liitto pitää hyvin valitettavana, että Mäntän tehdaspaikkakunnan keskeisen identiteettitekijän muodostavan piipun suojelemiseen ei sen heikon kunnon vuoksi vaikuta enää olevan edellytyksiä. Pirkanmaan liitto katsoo, että asemakaavamerkinnoin ja määräyksin tulee määrätietoisesti ehkäistä sitä, että vastaavan kaltaista kunnossapidon riittämättömyydestä johtuvaa rakennetun ympäristön arvojen menettämistä ei tapahdu jatkossa, ja pitää huolta siitä, että Mäntän tehtaan ja siihen liittyvän yhdyskunnan rakentumisen myötä alueelle muodostunut valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriperintö säilyy.

Metsä Tissue Oyj ja Mäntän Energia Oy

Vanhan piipun kuntoa ja turvallisuutta tarkastellaan kaavaselostusluonnoksen alaluvuissa 2.1.2.6 *Höyryvoimalaitoksen vanhan piipun kunto ja turvallisuus* sekä 4.3.4 *Vaikutukset rakennettuun ympäristöön, kaupunkikuvaan ja maisemaan*. Kaavaselostusluonnoksessa viitataan piipusta tehtyihin selvityksiin sekä sitä koskeviin lausuntoihin ja todetaan, että *”piipun tiilimateriaali on rapautunut tavalla, joka aiheuttaa sekä vakavia työturvallisuusriskejä tehdasalueella että riskejä yleiselle turvallisuudelle lähialueella liikuttaessa”*. Piipun korjaaminen ei käytännössä ole mahdollista, ja piipun vauriomekanismi on edennyt niin pitkälle, että vaurioiden edetessä piippi tulee lopulta romahtamaan. Kaavaselostusluonnoksessa todetaan edelleen, että *”piipun rapautumisesta aiheutuvat turvallisuusriskit ovat merkitykseltään suuria eikä niitä voida järkevästi ratkaista muilla toimilla kuin piipun purkamisella”*. Kaavatyössä huomioitujen ja arvioitujen selvitysten ja lausuntojen pohjalta on päädytty ratkaisuun, ettei piippua osoiteta kaavassa suojelumerkinnällä.

Lausunnon antajat ovat moneen otteeseen lausuneet tiilipiipun turvallisuusriskeistä alueen kaavoituksen eri vaiheissa, ja viittaavat tältä osin edellä mainittuun 29.6.2023 päivättyyn muistutukseensa sekä 5.1.2024 päivättyyn lausuntoonsa. Myös turvallisuus- ja kemikaalivirasto on 18.12.2023 päivätyssä lausunnossaan kiinnittänyt huomiota piipun huonoon kuntoon ja sen muodostamaan turvallisuusriskiin.

Lausunnon antajat pitävät kaavaselostusluonnoksessa esitettyä ratkaisua piipun suojelematta jättämisestä hyvin perusteltuna ja täysin oikeana, ja yhtyvät kaavaselostuksessa esitettyihin perusteluihin ja johtopäätöksiin. Piipun mahdollista kulttuurihistoriallisia ja kaupunkikuvallisia arvoja ei voida nostaa tehdasalueen työntekijöiden sekä muiden tehtaan läheisyydessä liikkuvien henkilöiden turvallisuuden edelle. Piipun purkaminen mahdollistaa tehdasalueen investointihankkeiden toteuttamisen turvallisesti, mikä on lopulta myös välttämätöntä tuotannollisen toiminnan ylläpitämiseksi.